

## Els pronoms adverbials «en» i «hi» en català modern

per

Kåre Nilsson

L'existència de pronoms adverbials dels tipus *en* i *hi* segueix essent un tret comú de les llengües de la Romània central - com el francès, el italià i el català - i en l'Edat Mitjana n'hi havia també en castellà i portuguès. No estranyaria, doncs, que molts romanistes poguessin ser temptats a dir que es tracta aquí d'un fenomen ben conegut i banal de la lingüística romànica. Alan Yates afirma, p. ex.: «Students with a knowledge of French or Italian will already be familiar with similar pronouns whose use is quite close to that of their Catalan counterparts.»<sup>1</sup> Tot i això sembla que en català aquestes partícules han anat desenvolupant una flexibilitat i extensió funcionals que mereixen especial atenció dins l'àmbit de les llengües que conserven les formes derivades dels adverbs llatins *ibi/hic* i *inde*. Aquí no cap entrar en una llarga discussió teòrica quant a la designació d'aquestes pròformes, que s'anomenen també «adverbs pronominals». En la tradició gramatical catalana, però, *en* i *hi* han estat comptats entre els pronoms personals febles. A diferència dels adverbs, són sempre àtons, i en vista de llurs característiques distribucionals sembla, en efecte, prou justificat d'integrar *en* i *hi* en el paradigma dels pronoms en qüestió, considerant-los-en una varietat adverbial.

A. M. Badia Margarit va tractar el tema en la seva dissertació doctoral *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de ibi e inde en la Península Ibérica*, del 1947; i Demetrio Gazdaru hi va fer alguns comentaris en el article «Hic, ibi, inde en las lenguas ibero-románicas», aparegut el 1969 en *Ensayos de Filología y lingüística románicas I* del mateix autor. Tant Badia Margarit com Gazdaru enfoquen el tema des del punt de vista històric, mentre que l'extensió actual d'aquestes partícules, no els sembla preocupar gaire. Que jo sàpiga, tampoc no n'hi ha d'altres que hagin profunditzat en el problema. En conseqüència, em sembla oportú de veure una mica més a

prop com funcionen les formes *en* i *hi* en la llengua d'avui, tenint en compte el que en diuen els manuals i les gramàtiques.

Per tal d'assolir una idea matisada de la distribució polifacètica d'aquests elements tan freqüents i fonamentals de la llengua catalana, vaig recollir i analitzar uns 1500 exemples trets d'una gran varietat de textos moderns, que abasten des de novel·les i teatre fins a assaigs i articles de diaris i revistes. I no essent catalanoparlant natural, m'he valgut de dos informants catalans residents a Noruega (Graciela Nielsen i Robert Segura), als quals agraeixo per m'haver donat valiosos comentaris.

### Redundància i expletivisme

Resulta impossible de presentar un autèntic panorama funcional de les prò-formes *en* i *hi* sense abordar els termes «redundància» i «expletivisme». D'aquests termes preval el primer també com a designació de pronominalització pleonàstica a nivell de l'oració. Així i tot, la redundància és un concepte bastant ample, essent aplicat a gairebé tota mena d'elements no necessaris per a la comprensió d'un enunciat. Per a fins de claredat crec, doncs, que serà útil optar pel terme «expletivisme» (o «expletiu») sempre que ens referim a una redundància *sintàctica*. Això implica que *en* i *hi* es qualificaran de expletius si i només si tenen la mateixa referència que un altre element dins una mateixa oració.

Feta aquesta delimitació hi haurà expletivisme en una frase com:

- (1) A Barcelona hi trobem molts edificis construïts pel arquitecte Gaudí -

mentres que no n'hi ha en:

- (2) En Pere se'n va a França, i després en seguirà a Alemanya

- encara que l'últim *en* es pugui considerar redundat des del punt de vista semàntic.

La manca de formes equivalents en d'altres idiomes fa que moltes vegades no convingui traduir els pronoms adverbials. Això, però, no implica necessàriament que es puguin qualificar de redundants en català! Un exemple n'és:

- (3) En contrapartida, hi ha peixos que no es valoren gens a Catalunya i, per tant, no se n'hi pesquen. (Avui 4.7.86, 3)

En castellà seria natural dir senzillament: «Por el contrario, hay peces que no se valoran nada en Cataluña y, por lo tanto, no se pescan» - sense substituir els pronoms adverbials per d'altres mots. Amb tot, formen una part orgànica del text català.

L'ús més o menys redundat de les formes *en* y *hi* sembla que el dicta sovint consideracions subjectives o estilístiques, que no caben aprofundir ací. En una descripció lingüística interessa més apurar els criteris sintàctics que regeixin l'ús d'una o d'altra forma. D'aquí endavant em limitaré, per tant, a

discutir els casos de redundància pronominal que càpiguen en la definició d'expletivisme ja proposada.

Segons indica el meu material, l'ús expletiu dels pronoms adverbials és en part facultatiu, en part obligatori; i llur freqüència depèn del context. Quant a això convé presentar ja una primera observació fonamental:

Llevat d'uns contextos on hi ha un pronom feble oblic, resulta que apareix un *en* o *hi* expletiu en quasi totes les frases iniciades per una determinació circumstancial o deíctic no temporal. Així serà lícit de veure en l'anteposició del complement un criteri contundent d'expletivisme en general (encara que Badia Margarit (1962) remeti aquest fenomen al domini oral<sup>2</sup>). I si és tedricament possible d'emprar ambdós pronoms adverbials en la mateixa oració, hi ha indicis que *en* preval sobre *hi*. Cf.:

- (4) A Budapest [...], de la seu del Comitè Central del Partit Comunista, en diuen la *Casa Blanca*. (Avui, 17.9.89, 3)

L'*en* i l'*hi* expletius tenen llur més gran projecció dins l'àmbit oral; doncs són molt freqüents en els diàlegs de novel·les etc. En contrapartida, brillen per la seva absència gairebé total en la prosa «tècnica». Així, en el núm. 19 de la revista «COM» - exemple triat a l'atzar - s'hi troben (llevat de les formes d'*haver-hi*, estructura lexicalitzada) només dos pronoms adverbials expletius; un *hi* (p. 9) i un *en* (p. 12):

- (5) En el model de Gardner hi manca aprofundiment en els aspectes del medi social.  
 (6) A mi m'interessaria saber si n'hi ha gaires, de serveis lingüístics ...

En (5) hi ha un complement anteposat («En el model ...»), de manera que la presència de l'*hi* expletiu obeeix al criteri general ja assenyalat. En (6) és evident que l'*en* de la construcció partitiva *n'hi ha gaires* resulta de factors contextuals als quals voltarem en tractar l'ús expletiu d'aquest mot en particular.

## EN

La forma *en* sol descriure's com un pronom feble susceptible de substituir tota expressió formada pela preposició *de* + *x*, on *x* representa un pronom/substantiu qualsevol. Això és veritat, però no és tota la veritat: És que moltes vegades resulta ben difícil de veure en aquesta partícula només un substitut d'un complement circumstancial introduït per *de*, cosa que veurem més endavant.

*En* s'empra també com a element idiomàtic lligat amb certs verbs de moviment, donant a aquests un matís de significat particular. En d'altres casos, la partícula s'ha aglutinat al verb en forma de prefix, havent-se perdut la consciència del seu valor semàntic primitiu. De bons exemples en són els

verbs *emportar-se'n* i *endur-se'n* - formacions etimològicament pleonàstiques (paral·leles al cast. 'consigo') - que constitueixen avui un conjunt lexicalitzat com a variants explícitament inceptives d'*emportar-se* i *endur-se* sols, on *en* queda «amagat» en el prefix *em-*.<sup>3</sup> Els verbs més freqüents en els quals la combinació amb *en* s'ha gramaticalitzat, són *anar-se'n* i *tomar-se'n* (variants inceptives dels verbs senzills *anar* i *tomar*).

#### *EN possessiu*

Ja que *en* representa *de* + (pro)nom no admira que pugui assumir funció possessiva - com a alternativa d'un adjectiu possessiu de la 3<sup>a</sup> persona. Adhuc sembla que hi ha una tendència a *evitar* les formes explícitament possessives (*el seu, llur* etc.) sempre que resulta possible construir una frase equivalent amb *en*. Vegem-ne uns exemples:

- (7) L'Estadi n'és una de les construccions més importants. (Catalònia 12, 60)
- (8) El poble dominicà no sap què podran fer ací tants estrangers; n'ignora les possibilitats, com les ignoren els mateixos refugiats. (LE 3, Riera i Lorca, 40)

L'ús d'aquesta partícula en qualitat d'element possessiu de la 3<sup>a</sup> persona sembla ser limitat per certes restriccions sintàctiques: Només s'utilitza per a substituir l'atribut possessiu d'un predicatiu (cf. (7)) o d'un complement directe que no es refereixi al subjecte de la mateixa frase (cf. (8)). D'altra banda, són molt pocs els exemples d'un atribut possessiu de la 3<sup>a</sup> persona en els casos on és possible reemplaçar-lo per *en* sense risc de malentesos; encara que, en principi, no hi ha res que s'oposi a l'ús de les formes possessives propies. Cf.:

- (9) Des d'aquest punt de vista, a tot arreu han actuat en català i han procurat de difondre a més l'entorn que feia possible els seus espectacles ... (Catalònia 9, 53)

La preferència de la construcció amb *en* es deu, probablement, a la seva senzillesa sintàctica. En alguns casos, el datiu dit «possessiu» també podria ser una alternativa de les construccions indicades - com en (73), citat més endavant.

#### *EN partitiu*

*En* forma part d'una sèrie de construccions partitives íntimament relacionades, l'anàlisi de les quals dona lloc a certes reflexions sintàctiques. Des del punt de vista estructural, els contextos bàsics d'un *en* partitiu poden exemplificar-se dins l'esquema següent:

<i>En</i> + V (+ x)	A (intr.)	B (tr).
I	En vénen.	En venen.
II (+ quant.)	En vénen prou/alguns/ tres/d'altres.	En venen prou/alguns tres/d'altres.
III (+ adj.)	En vénen de nous.	En venen de nous.
IV (+ nom.)	En vénen, de llibres.	En venen, de llibres.
V (+ quant. + adj.)	En vénen prou/alguns/ tres/d'altres de nous.	En venen prou/alguns/ tres/d'altres de nous.

A mon veure, els exemples referits mostren bé la insuficiència de l'anàlisi tradicional pel que fa a descriure les relacions funcionals que existeixen entre totes aquestes frases (horitzontalment i vertical):

Segons les normes «clàssiques» crec que s'havia de considerar *en* com subjecte en I A, III A i IV A, i com complement directe en I B, III B i IV B; mentre que es podria qualificar ara de subjecte/complement directe, ara d'adverbial (representant un complement circumstancial) en II A/B. Aquesta última anàlisi deuria ser aplicable a V A/B també, encara que la relació «jeràrquica» entre els adjectius quantitius i qualificatius ofusqui una mica el paper referencial de la forma *en*.

Nogensmenys em sembla pertinent de puntualitzar el parentat funcional que uneix les construccions enfocades: Tots els exemples II A/B a V A/B poden considerar-se expansions explicitants de la estructura de base indicada en I A/B. A més, veiem que hi ha un paral·lelisme perfecte entre les construccions intransitives i transitives; on figuren, respectivament, *vénen* i *venen* com a nucli de cada grup (A/B) de les frases en qüestió. Per tal d'arribar a un «denominador comú» que en reflecteixi la cohesió interna, és temptador descriure-les conforme al model «finlandès», considerant així el «partitiu» català una categoria funcional independent de les de subjecte i de complement directe o circumstancial.

Aquí sorgeix, però, un factor destorbador: En els grups I - III i V és possible de reemplaçar *en* (+ *de* en III i V) pel substantiu sobrecentès, i IV pot reduir-se a l'estructura verb + substantiu («Vénen/Venen llibres») sense perdre la substància semàntica. Així resulta difícil de defensar la categoria «partitiu», mancant-hi un indicador formal, i tenint en compte la manera tradicional d'analitzar aquesta mena d'oracions. Per sortir d'aquest destret convé recordar que l'anàlisi gramatical es redueix aquí a una qüestió purament acadèmica: Per a fins pràctics basta observar que, a més de l'estructura

*de* + *x*, tot substantiu indefinit es pronominalitza mitjançant un *en* partitiu; sigui quin sigui el rètol funcional que correspongui a l'element subjacent.

#### *EN predicatiu*

En aquest context mereixen especial atenció les oracions predicatives, on també n'hi ha exemples d'un *en* que es pot considerar com un element partitiu:

(10) Els suecs d'Estocolm estan molt orgullosos del seu Ajuntament. I poden estar-ne, és un model d'eficàcia. (Butlletí (citad d'Avui) 41, 32)

(11) Ara, que de senyora sí que n'era. (Espriu, 97)

Tot i això, es tracta aquí de casos marginals, ja que els predicatius es pronominalitzen d'ordinari mitjançant el pronom «neutre» *ho*: «Creia que era molt bo, però no ho és tant com ho esperava.»<sup>4</sup>

#### *EN com a element expletiu*

Ja hem tractat de l'expletivisme des del punt de vista general. Ací interessa, doncs, d'enfocar els factors que condicionen l'*en* expletiu en particular, i d'apurar fins a quin punt és possible de considerar aquesta partícula un element facultatiu.

Conforme al criteri general definit en un apartat anterior, un sintagma preposicional *de* + *x* anteposat al verb sembla requerir normalment un «eco» en forma d'*en*; cf.:

(12) D'un pecat pots penedir-te'n sempre. (Pedrolo, 75)

A més trobem *en* a totes les construccions partitives:

(13) ... i no en tenia d'altres. (Espriu, 118)

(14) Ella en sap prou, d'això nostre, ... (Catalònia 12, 61)

(15) Noi, n'hi ha també d'alades. (Espriu, 11)

(16) Se'n preparava una de forta, ... (Espriu, 111)

Una particularitat de l'*en* expletiu representant un element nominal (o nominalitzat) indefinit, és que genera la preposició *de* abans d'aquest mot:

(17) ... d'escàndols com aquest, i de pitjors, en veuen cada dia. (Llor, 151)

(18) Ja en tenia, de sort, l'Esteve! (Espriu, 61)

Si *en* es refereix a un substantiu posposat, aquest element pren caire d'aposiició; com mostra l'exemple (17). Ja hem vist que hom pot reduir una estructura així a una frase sense *en* expletiu, suprimint també la preposició *de*; cosa que transformaria (17) en «Ja tenia sort, l'Esteve». Tot i això, dubto que es

pugui parlar aquí d'un *en* facultatiu de debò, per tal com el caràcter apositiu del substantiu partitiu es perd en la versió no expletiva.

Representen un cas a part les elipsis determinatives en:

(19) Et creus que tothom és com tu, que n'has fet de totes! ... (Llor, 61)

(20) Tu te'ls devies queixar una mica, perquè no te'n deixem fer de les teves com abans ... (Llor, 175)

– ja que «fer-ne de totes/de les seves» constitueixen unitats idiomàtiques i irreductibles.

Sempre que *en* indica possessió (en sentit material o figurat) en els textos estudiats, o sigui en 22 casos, ho fa tot sol; cf. els ex. (7) i (8). Els meus informants, però, no rebutgen construccions expletives amb un adjectiu possessiu. Doncs accepten p.ex. «L'Estadi n'és una de les seves construccions més importants» en (7) o «... n'ignora les seves possibilitats» en (8).

## HI

*Hi* es descriu tradicionalment com un pronom feble susceptible de substituir qualsevol complement circumstancial que no sigui introduït per la preposició *de*. Si bé és molt flexible l'ús de la forma *hi*, tal afirmació em sembla força generalitzant i un xic exagerada, confrontada amb la realitat lingüística.

Pel que fa a *hi* com a substituti d'una expressió prepositiva introduïda per *a* o *en*, Badia Margarit n'hi distingeix entre una multitud de funcions en la seva tesi doctoral.<sup>5</sup> En aquest context, crec que totes les subtiletes de la seva exposició es poden sintetitzar en unes «regles» prou senzilles (que seran exemplificades a continuació):

1) *Hi* és susceptible de substituir qualsevol expressió no temporal amb *a* que no sigui complement indirecte.

2) Acompanyat d'un complement pronominal feble no reflexiu de la 3ª persona també assumeix la funció de complement indirecte en singular, reemplaçant *li* (amb inversió dels pronoms).

3) A més, pot representar tota mena d'expressió amb la preposició *en*, llevat de l'estructura *en* + infinitiu (funció temporal).

### *HI «datiu»*

Com és natural, considerant que *hi* representa en la gran majoria dels casos una expressió introduïda per *a*, hi ha una certa afinitat i àdhuc encreuaments entre *hi* i els complements indirectes; la qual cosa es manifesta de diverses maneres:

Ja vaig esmentar l'ús de la forma *hi* com a variant combinatòria de *li* (complement indirecte de la 3ª pers. sing.) si hi ha també un complement àton directe dins la mateixa oració. Ex.:

- (21) Una vegada [...] s'hi presentaren dos lladres, però en veure que (la vella) no tenia més que una cabra [...], no la hi volgueren robar. (LE 3, Villalonga, 9)

El primer *hi* d'aquest exemple deu referir-se al lloc, ja que els lladres no acostumen de presentar-se a les víctimes; mentre que en «no la hi ...» el pronom adverbial representa la vella que tenia la cabra, fent així de complement indirecte.

Un *en* partitiu no afecta la forma *li*. Cp. (22) i (23):

- (22) En Joan dóna diners a la Joana? - Sí, li'n dóna (molts).  
 (23) En Joan dóna els diners a la Joana? - Sí, els hi dóna (tots).

En (22) *en* fa de complement partitiu, mantenint-se *li* com a complement indirecte en posició «normal» dins el grup pronominal. En (23) *els hi* pren el lloc de *li'ls* (combinació obsoleta menys en valencià), amb inversió dels pronoms àtons. A més sembla que *hi* ha arraconat gairebé del tot els pronoms *li*, *els* etc. (complements indirectes) referits a coses. Només n'he trobat dos exemples amb *li* enclític d'un infinitiu:

- (24) El fet que la Diputació [...] s'hagi proposat fer-ne un parc respon sobretot a la necessitat de preservar el que hi ha ... i estalviar-li noves agressions ... (Catalònia 9, 63)  
 (25) ..., la Teresa no s'acostarà a cap arbre, per por de fer-li caure alguna flor, ... (Llor, 72)

Tanmateix observem que en ambdues frases s'entreveu una personificació dels objectes al·ludits. En tots els altres casos és *hi* la forma que serveix per substituir els complements indirectes impersonals que en castellà serien representats per 'le(s)'. Ex.:

- (26) ... però és essencialment el poble del nostre país que, conscient de tot el que significaran els Jocs Olímpics, hi donarà el seu entusiasta suport. (Catalònia 12, 56)  
 (27) Qualsevol país que es proposi una ordenació racional del seu territori [...], decidirà protegir una part més o menys important de la seva superfície i aplicar-hi mesures de preservació ... (Catalònia 9, 62)  
 (28) - Tü, cada dia més gras! - mastega l'oncle Joanet adreçant-se a l'odiat senyor Llibori [...].  
 - Què vols que hi faci? - respon l'al·ludit, amb sornegueria. (Llor, 124)

Aquesta característica sembla haver passat desapercibuda als gramàtics. Doncs actualitza un afegitó al que adverteix p. ex. Badia Margarit en la *Gramàtica catalana* a propòsit de l'evitació dels pronoms personals tòpics *ell*, *ella* etc. referits a coses, ja que es nota la mateixa tendència pel que fa a la pronominalització del complement indirecte inanimat.



*HI locatiu*

A més de representar les preposicions *a* o *en* + *x*, *hi* serveix, d'una manera general, per substituir qualsevol indicació de lloc no introduïda per *de*. Així funciona - almenys en principi i fins a cert punt - com a variant àtona i anafòrica dels adverbs deíctics *allà*, *allí* etc.:

(29) El vaixell [...] ha hagut de recordar als pescadors [...] que no s'hi pot pescar.  
(Avui 4.7.86, 3)

(30) Què vols que et dugui de Barcelona? Demà me n'hi aniré. (Llor, 117)

En efecte, sembla que *hi* implica, d'una forma o d'altra, la idea (concreta o metafòrica) de situació o direcció en la majoria dels casos estudiats - àdhuc si es refereix a un complement adverbial o circumstancial més o menys vague. Essent així podria, teòricament, substituir-se per un adverb deíctic o una expressió amb *a*, *en* o *per*; tot i que no és aquesta la referència concreta que trobem en el context:

(31) Acabat el concert, entre una munió de gent que feia cua fora del seu camerino hi érem una colla de membres de l'associació. (Butlletí 35, 4)

(32) ... llegí llibres de títols tan enrevessats que la Teresa, en passar-hi els ulls, no n'endevinava el sentit ... (Llor, 75)

(33) Us diuen els noms dels fills i com la història de cada un d'ells, que somriu i es torba mentre un s'hi fixa. (LE 1, Maragall, 42)

(34) Un carro [...] ple d'herba tova i glauca [...] deixa enrera una olor de viscositat vegetal calenta, enfebrada. Aquelles formes s'esbullen i hi naufraguen. (LE 1, Pla, 110)

(35) Voldria ser ben feliç, i [...] prop meu tothom ho serà. Ves, que em sembla que ja hi sóc a mig camí. (Llor, 30)

*HI predicatiu*

*Hi* també és susceptible de representar el predicatiu de certs verbs que impliquen la noció de situació o direcció, com *estar*, *quedar(-se)*, *romandre*, *convertir(-se)* i *tomar-se*.<sup>6</sup> Ex.:

(36)- ... Ja no recordes les ganes que abans tenies d'estar sol amb mi, per enraonar!

- Oh, sempre hi estaria, de sol, amb tu; ... (Llor, 47)

(37) - Què vols de mi? No te m'acostis, que em sembles un dimoni de l'infern.  
[...]

- Ja ho sóc; si tu m'hi has fet tornar! (Llor, 197)

En (36) *hi* sembla al·ludir a la situació d'estar sol, i en (37) l'ús d'*hi* deu resultar de l'idea dinàmica immanent en *tomar-se*.

*Altres funcions de la forma HI*

Si *hi* representa *a* o *en* + *x*, això no significa, necessàriament, que s'ha d'associar a una noció espacial:

- (38) ... el 1938, els Jocs foren atribuïts a Helsinki. Aquesta ciutat també hagué de renunciar-hi per causa de la guerra amb l'URSS ... (Catalònia 12, 56)
- (39) M. – És que tampoc no creieu en mi.  
Pare. - Hi he de creure. (Pedrolo, 26)
- (40) En l'aspecte de l'existència de llits hospitalaris no sé de qui és la responsabilitat, però l'Ajuntament hi ha treballat. (Butlletí 33, 22)

Ens resta discutir les funcions d'*hi* si no representa ni lloc ni d'altres sintagmas preposicionals amb *a* o *en*, i el seu paper en frases on no té una referència evident. Descartant per ara la locució impersonal *haver-hi*, els exemples en són relativament escassos (un 6% del total). Així i tot, no deixen de ser aquests els que ens proporcionen els reptes més interessants pel que fa a llur interpretació. Cf.:

- (41) ... encara conserven costums ben propis, una manera de parlar ben definida i una gastronomia específica, que és de llepar-s'hi els dits. (Catalònia 9, 56)
- (42) Així fins al vespre. Rialles picardioses, en anar-se'n:  
– Estigueu bons.  
– Que no us hi canseu massa. (Espriu, 41)

L'*hi* de (41) es refereix sense dubte a la gastronomia, però queda enlaire la preposició corresponent. Els vots proferits en (42) al·ludeixen a una nit de noces pròxima a complir-se, deixant-se a l'imaginació de cadascú formar-se una idea de les circumstàncies que puguin donar lloc al cansament dels nuvis.

Encara que els gramàtics afirmen que *hi* pot, en principi, representar qualsevol preposició que no sigui *de* + un element (pro)nominal, el nombre de preposicions representades en les referències circumstancials expressades per *hi* resulta bastant reduït. Fora d'*a* i *en*, el meu material només proporciona exemples d'*amb*, *contra*, *entre*, *per* i *sobre*. Curiosament, hi ha també un *hi* referint-se a un sintagma preposicional amb *de* (si jo l'he interpretat bé!):

- (43) – I va anar a caure en mans de gent de Barcelona, on tothom va tan mudat, amb aquells badalls de gana que fan pel carrer i el deliri que tenen per casar les noies.  
– I rep qui no hi té cap culpa - remuga la Ventura ... (Llor, 34)

(Ací, *hi* deu correspondre a *d'això*, ja que hom diu normalment «tenir la culpa *de* quelcom».)

Evidentment, la manca d'exemples pertinents en si no vol dir que sigui impossible d'emprar *hi* en d'altres contextos. Però sovint el seu ús quedaria naturalment limitat per raons de claredat, vist que *hi* sembla associar-se sobretot a la idea (més o menys vague) de lloc. Posem per cas:

- (44) «Espanyol» [...] és un adjectiu que durant dos segles s'ha usat contra nosaltres - i encara en plena democràcia de vegades s'hi usa - com a argument per a prohibir-nos el dret a la nostra llengua i cultura. (Butlletí 29, 4)

Atenint-nos a la gramàtica normativa crec que resulta ambigu l'*hi* d'aquest exemple, donant lloc a les interpretacions següents: 1) «... i encara [...] s'usa contra nosaltres - ...» o 2) «... i encara en plena democràcia [...] s'usa - ...» (considerant l'*hi* com a element expletiu de la determinació circumstancial).<sup>7</sup>

Finalment cal esmentar que *hi* es lliga idiomàticament amb els verbs de percepció *sentir* i *veure* en sentit absolut:

- (45) No hi sent, és sord. I només hi veu de l'ull dret.

#### *Haver-Hi*

Si *haver* fa de verb impersonal, es construeix sempre amb *hi*. D'allò resulta la locució *haver-hi*, on *hi* queda destituït de valor propi. Havent-se gramaticalitzat del tot els sintagmes *hi ha/havia* etc. (a l'igual de la forma sintetitzada *hay* del castellà), no interessa discutir la qüestió de referència locativa ni d'expletivisme en aquest context.

Sembla que *haver-hi* s'empra en molts casos en els quals l'ús de *haber* seria desencertat en castellà, on probablement trobaríem *estar*, *encontrarse* o, eventualment, *existir* sota les mateixes circumstàncies. Els casos dels que es tracta són, en primer lloc, un gran nombre de frases on una forma d'*haver-hi* va acompanyada d'un element (pro)nominal definit (sigui un substantiu comú, un nom propi o un pronom demostratiu). Això en si és curiós, comparat amb les llengües afins. Vet ací alguns exemples del meu material:

- (46) Totes aquestes instal·lacions així com les que hi ha a la resta de país, han estat molt ben considerades sempre ... (Catalònia 9, 61)
- (47) Hi ha el perill de donar més importància a la imatge exterior que es vol vendre ... (Catalònia 12, 59)
- (48) En un racó de la botiga hi havia en Quelot. (Espriu, 105)
- (49) Més enllà hi ha França, oi? (Llor, 91)
- (50) Als seus murs encara hi havia els senyals de les bales i de la sang vessada a dojo, ... (Espriu, 18)
- (51) M'ha agradat passar-hi - fa en Tomàs amb veu plena - perquè hi havia l'oncle Narcís.

D'altra banda, la fórmula *haber* + forma indefinida en castellà no manca d'excepcions. Crec, p. ex., que la traducció «Hay el peligro de ...» seria acceptable en (47), com a alternativa de «Existe el peligro de ...». A més, sembla que en alguns casos seria possible d'emprar *hay* més una forma *indefinida* dels substantius en qüestió, sense alteració substancial del sentit. Així hom podria dir p. ex. «... había señales de ...» en lloc de «... estaban/se veían etc. las señales de ...» per traduir «... hi havia els senyals de ...» en (50).

En la majoria dels casos d'*haver-hi* + una forma nominal definida hi ha o es sobreentèn també una indicació local, combinació que normalment hauria de generar l'ús del verb *estar* en castellà. Seria, doncs, natural esperar-se una forma d'*estar* o d'*ésser* en català, vist que aquest últim verb ocupa gran part del domini d'*estar* en castellà. I, en efecte, no és difícil de trobar-ne exemples paral·lels als d'*haver-hi* que acabo de referir:

(52) Aquesta àrea [...] baixa fins a la cota 76, on és l'actual plaça de la Hidràulica, ... (Catalònia 12, 54)

(53) ... i actualment s'ha organitzat un curs per a persones que estan en punts clau de l'empresa - ... (COM 19 (1989), 17)

També hi ha exemples d'*haver-hi* més un participi passat, tot i que en menor nombre; construcció que es refereix sempre a un fet consumat, o sigui al resultat d'una acció acabada:

(54) Cal tenir en compte que, a tot l'Estat espanyol, no hi ha publicats més de deu o dotze títols que parlin de gravat. (Avui 4.7.86, 22)

(55) Els poc més de cinquanta mil habitants de Menorca es reparteixen entre dues ciutats [...], una colla de pobles [...] i els molts *llocs* (cases de pagès) que hi ha escampats per l'illa, ... (J. Subirana, Catalònia 9, 55)

Sembla probable que aquesta manera d'emprar *haver-hi* radiqui en la manca de distinció explícita entre les funcions «dinàmica» (cf. cast. *ser* + part.) i «estàtica» (cf. cast. *estar* + part.) de les construccions passives amb *ésser*. Tant sí com no, sembla que en català hom tendeix a evitar l'ús impersonal de *estar* amb participis que designin una situació de durada indefinida; mentre que, d'altra banda, aquest estat de les coses queda expressat de manera inequívoca valent-se de la perífrasi amb *haver-hi*.<sup>8</sup>

#### *HI* com a element expletiu

L'*hi* expletiu es dissemina «per tot arreu». Representa elements tant anteriors com posteriors, reflectint gairebé tota mena d'indicacions circumstancials o espacials expressades per adverbs deíctics o sintagmes introduïts per les preposicions referides més amunt.

Curiosament, l'*hi* expletiu sense *haver* apareix a vegades àdhuc en oracions relatives introduïdes per *on*, context en què no reflecteix cap element tònic a nivell de l'oració:

(56) També posen a la vostra disposició una sala d'estar, on no sol faltar-hi el televisor. (Avui 4.7.86, 32)

(57) Contra un món on hi ets tu. (Pedrolo, 82)

Si bé és molt freqüent l'*hi* expletiu d'un element preposicional o deíctic anterior, no té el caràcter obligatori d'un pronom oblic en oracions on hi ha un complement anteposat. És que també es troben determinacions circumstancials a l'inici de frases sense «eco» en forma d'un *hi* teòricament possible:

(58) A les eleccions del 1988 els socialdemòcrates van aconseguir el poder una altra vegada. (Avui 9.10.89, 5)

(59) Sota de les robes complicades s'endevinen meravelloses formes reposades. (LE 1, Pla, 110)

En (58) «A les eleccions ...» pot considerar-se una determinació temporal i, per tant, incompatible amb *en o hi*. En (59) és natural atribuir l'absència d'un *hi* a la construcció reflexiva (*s'endevinen* en lloc de *s'hi endevinen*), ja que la presència d'un pronom oblic sembla propiciar l'omissió de pronoms adverbials expletius.

Si *hi* remet a un element adverbial o circumstancial posterior, aquest últim sol adquirir el mateix caire apositiu d'un substantiu indefinit que explicita la referència d'un *en* partitiu:

(60) No hi entenen, en malalts, els metges! (Llor, 142)

(61) Però, què hi fa, aquí dalt, si tot és tancat? (LE 1, Oller, 24)

#### Nota final

Un tret comú de les formes *en i hi* és el que semblin incapaces de representar indicacions temporals, tot i que aquestes es poden expressar mitjançant complements circumstancials amb *de, a* o una altra preposició qualsevol. Una possible explicació d'aquesta «manca» (passada per alt en les obres de gramàtica catalana) pot ésser la tendència general que tenen els elements temporals a ocupar una posició *tònica* dins la frase, ja que d'ordinari hi aporten informació que no es pot sobreentendre del context.

Tant *en* com *hi* formen part de certes frases fetes, i sovint tenen només una referència indeterminada o extratextual. A més dels casos ja referits, (62) - (64) en poden servir d'exemples:

(62) Quan uns se'n van en vénen d'altres, però se'n van més que no en vénen. (LE 1, de Sagarra, 101)

(63) I això que m'hi he estat tant de temps, de panxa al sol i descobert! Però què hi vol dir, el sol? (LE 1, Oller, 20)

(64) En Pere no hi és, però què hi fa? No hi fa res, perquè ja hi som nosaltres.

Al llarg de les meves lectures he topat amb un bon nombre de frases aparentment anacolutes. En alguns casos sembla apropiat qualificar-les de locucions idiomàtiques, però encara n'hi ha bastants on almenys jo no he pogut «desxifrar» la funció o justificar l'emprament del pronom adverbial que hi figura.

Ex. amb *en*:

(65) Maria Lluïsa. – Ets intel·ligent, germaneta.

Marina. – Tu en portes una (*sc. mena?*) de cap. Què vols fer? (Pedrolo, 58)

(66) L'any 91 continuen cíclicament els cursos de català i la realització d'altres impresos, per exemple, la documentació legal, que no n'hem parlat fins ara. (COM 19 (1989), 16)

(67) Maria-Carme Dahlin [...] va exposar [...] una selecta col·lecció dels seus gravats, tècnica en la qual, com és sabut, n'és mestra. (Butlletí 41, 7)

(68) Des d'aleshores no es podrà explicar l'olimpisme sense considerar-ne la incidència dels satèl·lits de comunicació. (Catalònia 12, 57)<sup>9</sup>

(69) Les zones d'espera i de recollida han de ser prou espaioses i se n'ha de garantir l'accés restringit i controlat. (Catalònia 12, 57)

Ex. amb *hi*:

(70) La muller i els fills de l'amic us acullen amb aquella cordialitat [...] que l'endongiment de la novetat de tracte hi posa una gràcia... (LE 1, Maragall, 42)

(71) El pessimisme (del autor?) s'hi intensifica amb els anys, i la visió del món que hi (= ?) presenta és cada cop més desencisada. (Llor, introd. de C. Arnau, 11)

(72) Tret de la novetat, a ell no li interessava res de mi. Això no se sap fins quan no s'hi (= ?) és a temps. (Llor, 116)

(73) Comença a besar-li les mans amb una delicadesa com ella no hi era gens avesada d'en Tòmas. (Llor, 210)

El present estudi m'ha convençut que encara resta molta cosa per aclarir pel que fa a les múltiples papers d'*en* i d'*hi* en el català d'avui. Això es refereix sobretot a l'àmbit de l'*en* possessiu, de l'*hi* «datiu» i de la redundància en general. Aquí caldria un recull sistemàtic de «contraexemples» sense les respectives formes perquè poguéssim apurar l'extensió de construccions alternatives. Tanmateix espero haver demostrat que les pròformes provinents d'*inde* i d'*ibi/hic* han desenvolupat en català una gamma de funcions que no

tenien en l'edat mitjana ni tenen en les llengües afins de l'època contemporània.

Kåre Nilsson  
Universit t d'Oslo

### Notes

1. Cf. el seu manual *Catalan*, Teach Yourself Books, Hertford/Norwich 1979, p. 137.
2. pp. 179-80 i 185.
3. Cf. Badia Margarit (1947), p. 52-53.
4. Cf. Badia Margarit (1962), p. 184-85.
5. Badia Margarit (1947), pp. 57-61 i 250-51.
6. Cf. Badia Margarit (1962), p. 178.
7. Cf. també els exemples de Badia Margarit (1962), p. 178
8. Si es tracta d'una situació considerada com a conseq ncia directa i/o provisional d'una acció terminativa no és gens difícil de trobar exemples d'*estar* + participi, cf.: «T ta la reglamentació disponible actualment (...)  s del Ministeri d'Indústria i Energia de Madrid. T t aix  est  posat aquí, per tal de desenvolupar-ho, però ...» (COM 19, 16).
9. Aquí és possible que el pronom adverbial (-ne) faci de complement expletiu des sintagma preposicional «dels sat l lts de comunicació.» Altrement crec que caldria substituir-lo per un *hi* referent a «l'olimpisme».

### Bibliografia

#### Obres de referència

- Badia Margarit, Antonio M.: *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de ibi e inde en la Península Ib rica*, Madrid, 1947.
- id.: *Gram tica catalana I i II*, Gredos, Madrid, 1962.
- Gazdaru, Demetrio: Hic, ibi, inde en las lenguas ibero-románicas, en *Ensayos de filología y ling stica románicas*, La Plata (Instituto de Filología, Facultad de Humanidades) 1969.
- Gelabert i Crosa, Joan: *Els pronoms febles. Combinacions i  s correcte*, Teide, Barcelona, 1979.
- Larsson, Lars-Gunnar: *Studier i de  stersj finska spr kens partitivbruk*, Uppsala (Finsk-ugriska insitutionen) 1981.
- Marv , Jeroni: *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcino, Barcelona, 1968.
- Yates, Alan: *Catalan*, Teach Yourself Books, Norwich, 1975.

#### Material lingüistic

##### *Diaris i revistes*

- AVUI 23.6.86, 4.7.86, 17.9.89 i 9.10.89.
- BUTLLETÍ de l'associació cultural catalana als països nòrdics «les quatre barres» 30-41 (1986-89).
- CATALÒNIA 9 (1988) i 12 (1989).

COM ensenyar català als adults 19 (1989).

### *Textos literaris*

Espriu, Salvador: *Laia*, 16ª ed., Edicions 62, Barcelona, 1986.

LE = *Lectures escollides. Textos literaris catalans amb comentaris gramaticals 1-3* (selecció i anotació de J. Triadú i E. Artells), Barcino, Barcelona, 1962 (1), 1965 (2) i 1969 (3).

De LE 1:

- Oller, Narcís: «De Núria».
- Bosch de la Trinxeria, Carles: «Les truites de l'estany de Carençà».
- Alcover, Joan: «Miquel Costa i Llobera».
- Maragall, Joan: «El foraster».
- Pous i Pagès, Josep: «La gropada».
- Pons, Josep Sebastià: «El colom».
- d'Oliver, Lluís Nicolau: «Una altra Barcelona».
- Capdevila, Josep Maria: «Ladéu a les masies».
- Martínez Ferrando, J.E.: «Amor, dolç sentiment».
- Soldevila, Ferran: «La batalla del Cefís».
- Llor, Miquel: «Preparant les noces».
- de Sagarra, Josep Maria: «Quan ve la primavera».
- Pla, Josep: «Tres notes del Rosselló».
- Calders, Pere: «Raspall».

De LE 2:

- Vilanova, Emili: «Tristeta».
- Casellas, Raimon: «Les campanes toquen».
- Ruyra, Joaquim: «El rem de trenta-quatre».

De LE 3:

- Villalonga, Llorenç: «La pau regna a Bearn».
- Trabal, Francesc: «Vals».
- Serrahima, Maurici: «Qui era Maragall».
- Arbó, Sebastià Juan: «Tèrres de l'Ebre».
- Riera i Lorca, Vicenç: «Tòts tres surten per l'Ozama».
- Llor, Miquel: *Laura a la ciutat dels sants*, 5ª ed., Edicions 62, Barcelona, 1987.
- Pedrolo, Manuel de: *La nostra mort de cada dia*, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1958.

### **Resum**

En aquest assaig l'autor es proposa descriure i sistematitzar l'ús polifacètic dels pronoms adverbials en el català d'avui. Després d'haver analitzat un corpus d'uns 1500 exemples, arriba a la conclusió que, en català, les partícules en qüestió han desenvolupat una gamma de funcions que no tenien ni tenen les formes corresponents de les llengües afins.



tenien en l'edat mitjana ni tenen en les llengües afins de l'època contemporània.

Kåre Nilsson  
Universit t d'Oslo

### Notes

1. Cf. el seu manual *Catalan*, Teach Yourself Books, Hertford/Norwich 1979, p. 137.
2. pp. 179-80 i 185.
3. Cf. Badia Margarit (1947), p. 52-53.
4. Cf. Badia Margarit (1962), p. 184-85.
5. Badia Margarit (1947), pp. 57-61 i 250-51.
6. Cf. Badia Margarit (1962), p. 178.
7. Cf. també els exemples de Badia Margarit (1962), p. 178
8. Si es tracta d'una situació considerada com a conseq ncia directa i/o provisional d'una acció terminativa no és gens difícil de trobar exemples d'*estar* + participi, cf.: «T ta la reglamentació disponible actualment (...)  s del Ministeri d'Indústria i Energia de Madrid. T t aix  est  posat aquí, per tal de desenvolupar-ho, però ...» (COM 19, 16).
9. Aquí és possible que el pronom adverbial (-ne) faci de complement expletiu des sintagma preposicional «dels sat l lits de comunicació.» Altrement crec que caldria substituir-lo per un *hi* referent a «l'olimpisme».

### Bibliografia

#### Obres de referència

- Badia Margarit, Antonio M.: *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de ibi e inde en la Península Ib rica*, Madrid, 1947.
- id.: *Gram tica catalana I i II*, Gredos, Madrid, 1962.
- Gazdaru, Demetrio: Hic, ibi, inde en las lenguas ibero-románicas, en *Ensayos de filología y ling stica románicas*, La Plata (Instituto de Filología, Facultad de Humanidades) 1969.
- Gelabert i Crosa, Joan: *Els pronoms febles. Combinacions i  s correcte*, Teide, Barcelona, 1979.
- Larsson, Lars-Gunnar: *Studier i de  stersj finska spr kens partitivbruk*, Uppsala (Finsk-ugriska insitutionen) 1981.
- Marv , Jeroni: *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcino, Barcelona, 1968.
- Yates, Alan: *Catalan*, Teach Yourself Books, Norwich, 1975.

#### Material lingüistic

##### *Diaris i revistes*

- AVUI 23.6.86, 4.7.86, 17.9.89 i 9.10.89.
- BUTLLETÍ de l'associació cultural catalana als països nòrdics «les quatre barres» 30-41 (1986-89).
- CATALÒNIA 9 (1988) i 12 (1989).

COM ensenyar català als adults 19 (1989).

### *Textos literaris*

Espriu, Salvador: *Laia*, 16ª ed., Edicions 62, Barcelona, 1986.

LE = *Lectures escollides. Textos literaris catalans amb comentaris gramaticals 1-3* (selecció i anotació de J. Triadú i E. Artells), Barcino, Barcelona, 1962 (1), 1965 (2) i 1969 (3).

De LE 1:

- Oller, Narcís: «De Núria».
- Bosch de la Trinxeria, Carles: «Les truites de l'estany de Careença».
- Alcover, Joan: «Miquel Costa i Llobera».
- Maragall, Joan: «El foraster».
- Pous i Pagès, Josep: «La gropada».
- Pons, Josep Sebastià: «El colom».
- d'Oliver, Lluís Nicolau: «Una altra Barcelona».
- Capdevila, Josep Maria: «Ladéu a les masies».
- Martínez Ferrando, J.E.: «Amor, dolç sentiment».
- Soldevila, Ferran: «La batalla del Cefís».
- Llor, Miquel: «Preparant les noces».
- de Sagarra, Josep Maria: «Quan ve la primavera».
- Pla, Josep: «Tres notes del Rosselló».
- Calders, Pere: «Raspall».

De LE 2:

- Vilanova, Emili: «Tristeta».
- Casellas, Raimon: «Les campanes toquen».
- Ruyra, Joaquim: «El rem de trenta-quatre».

De LE 3:

- Villalonga, Llorenç: «La pau regna a Bearn».
- Trabal, Francesc: «Vals».
- Serrahima, Maurici: «Qui era Maragall».
- Arbó, Sebastià Juan: «Tèrres de l'Ebre».
- Riera i Lorca, Vicenç: «Tòts tres surten per l'Ozama».
- Llor, Miquel: *Laura a la ciutat dels sants*, 5ª ed., Edicions 62, Barcelona, 1987.
- Pedrolo, Manuel de: *La nostra mort de cada dia*, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1958.

### **Resum**

En aquest assaig l'autor es proposa descriure i sistematitzar l'ús polifacètic dels pronoms adverbials en el català d'avui. Després d'haver analitzat un corpus d'uns 1500 exemples, arriba a la conclusió que, en català, les partícules en qüestió han desenvolupat una gamma de funcions que no tenien ni tenen les formes corresponents de les llengües afins.